

Verkenning Routekaart Haarlem Klimaatneutraal 2030

**Stuurgroep Haarlem Klimaatneutraal
Maart 2008**

Inhoudsopgave

Voorwoord

1. Inleiding
2. Context van de beleidsopgave
3. Benaderingswijze
4. Samenwerking
5. Innovatie
6. Draagvlak
7. Financiering
8. Organisatie(structuur)

Literatuur

Samenvattingen Programmagroepen Haarlem Klimaatneutraal

Voorwoord

Haarlem streeft naar klimaatneutraliteit in 2030. Op 26 oktober 2007 vond over dit onderwerp een werkconferentie plaats. Hierbij waren marktpartijen, maatschappelijke organisaties, inwoners en vertegenwoordigers van de gemeente aanwezig.

De conferentie besloot een Stuurgroep en Programmagroepen in te stellen. De Stuurgroep kreeg opdracht om voor Haarlem Klimaatneutraal een visie en strategie op hoofdlijnen te formuleren; de vier Programmagroepen om kansrijke projecten te identificeren en plannen van aanpak te formuleren voor de speerpunten gebouwde omgeving, verkeer en vervoer, industrie en bedrijvigheid en klimaatneutrale gemeentelijke bedrijfsvoering.

De circa vijftig 'kwartiermakers' uit diverse geledingen die aan deze groepen deelnamen, werden geacht om hun bevindingen binnen honderd dagen te rapporteren. Dit zal gebeuren op 28 maart 2008, als de tweede werkconferentie Haarlem Klimaatneutraal plaatsvindt. De resultaten van deze conferentie zullen worden verwerkt in de eindrapportage, die daarna wordt aangeboden aan de gemeenteraad en andere organisaties die een rol spelen in het streven naar klimaatneutraal Haarlem.

Haarlem; maart 2008

Maarten Divendal	- wethouder en voorzitter Stuurgroep
Dick Freling	- Kamer van Koophandel Amsterdam
Wiegert Mulder	- plv. voorzitter Rabobank Haarlem en Omstreken
Hans Nillesen	- Nuon Network Services
Grischa Lowinsky	- Elan Wonen, lid namens de Haarlemse woningcorporaties
Heleen Koopal	- ministerie van Economische Zaken
Theo Elfrink	- SenterNovem
René de Brouwer	- Evanston Consulting
Martin Smit	- ministerie van Volksgezondheid, Ruimtelijke Ordening en Milieu
Herman Verhagen	- Maurits Groen Milieu & Communicatie

Routekaart Haarlem Klimaatneutraal 2030

1. Inleiding

In een klimaatneutrale stad leidt het energieverbruik binnen de gemeentegrenzen per saldo¹ niet tot uitstoot van CO₂ of andere broeikasgassen.²

Streven naar een klimaatneutraal Haarlem formuleert enerzijds een forse beleidsopgave met verstrekkende consequenties voor de gemeente, bedrijven, maatschappelijke organisaties en inwoners. Anderzijds biedt het ook groeikansen aan innovatieve bedrijven die klimaat-(neutrale) producten en -diensten aanbieden en kansen om (toekomst)waarde te creëren voor bewoners. Waarde die zich vertaalt in klimaatbestendigheid, comfort en leefgenot en die daarmee veel verder reikt dan milieukwaliteit alléén.

Dit rapport beoogt om de inhoud, de omvang en de strategische keuzevraagstukken van de beleidsopgave 'Haarlem Klimaatneutraal' op hoofdlijnen inzichtelijk te maken. De rode draad is dat een nieuw type samenwerking is vereist tussen publieke, private en maatschappelijke partijen in de stad. Alleen zo kunnen de innovaties plaatsvinden en het draagvlak ontstaan, die nodig zijn.

2. Context van de beleidsopgave

De concentratie CO₂ in de atmosfeer is de laatste honderdvijftig jaar exponentieel gestegen. Hierdoor warmt de aarde op. Dit heeft gevolgen voor menselijke en natuurlijke systemen en beïnvloedt de socio-economische ontwikkeling. Deze effecten treden thans sneller op dan aanvankelijk gedacht. Hierdoor ontstaat meer urgentiebesef en raken (inter)nationale beleids- en marktontwikkelingen en consumentenvoorkeuren in een stroomversnelling.

- **Klimaatbeleid:**

Klimaatbeleid kent twee sporen: het tegengaan van klimaatverandering (mitigatie) en het aanpassen aan de gevolgen ervan, c.q. het garanderen van een klimaatbestendige leefomgeving (adaptatie).³ Klimaatbeleid is sterk in beweging. Doelstellingen worden aangescherpt:

De rijksoverheid streeft naar het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen in 2020 met 30% ten opzichte van 1990, naar een jaarlijkse energiebesparing van 2% en naar verhoging van het aandeel duurzame energie tot 20% in 2020.

Op lokaal niveau herijken gemeenten het klimaatbeleid. Een aantal gemeenten⁴ streeft naar klimaatneutraliteit.

¹ De toevoeging 'per saldo' biedt de mogelijkheid om een deel van de CO₂ uitstoot -binnen of buiten de gemeentegrenzen- te compenseren, bijvoorbeeld door investeringen in het aanplanten van bomen.

² Het begrip 'klimaatneutraal' omvat alle broeikasgassen; het begrip CO₂-neutraal heeft betrekking op CO₂. Het meest zuiver is om in Haarlem te spreken over een streven om CO₂-neutraal te worden. Echter: het begrip 'klimaatneutraal' is meer ingeburgerd en communiceert beter.

³ In opdracht van SenterNovem is in Haarlem door BuildDesk Nederland BV een zogenaamde adaptatiescan uitgevoerd. Deze scan geeft een opsomming van de te verwachten effecten van klimaatverandering op de gemeente Haarlem en kan de basis vormen voor verdere beleidsvorming. Zie: BuildDesk Nederland BV; Adaptatiescan Haarlem (conceptrapport). Delft; november 2007.

⁴ O.a. Den Haag, Texel, Apeldoorn, Heerhugowaard, Groningen, Tilburg en Enschede streven naar klimaat-neutraliteit. Amsterdam heeft de ambitie om in 2025 de CO₂ uitstoot met 40% te verlagen ten opzichte van 1990. Rotterdam legt de lat op 50% reductie van CO₂ in 2025.

Het 'Klimaatakkoord Gemeenten en Rijk 2007-2011' is de verbindingsas tussen nationaal en lokaal overheidsbeleid en heeft als rode draad: versnellen van het innovatieproces ... door koplopergemeenten te stimuleren en ondersteunen ...die vervolgens eerste volgers en peloton meezuigen...op de zes themagebieden⁵en het overkoepelende thema 'klimaatneutrale gemeente'.

- **Marktontwikkeling:**

Klimaatverandering en -beleid bieden bedrijven nieuwe markt- en innovatiekansen. Zo stegen investeringen in *clean energy* in 2007 wereldwijd met 35% tot een totaalbedrag van 117 miljard dollar.⁶

De koplopers in het bedrijfsleven zien het realiseren van een klimaatneutrale bedrijfsvoering als mogelijkheid om waarde te creëren en concurrentievoordeel te behalen. NIKE wil in 2012 volledig klimaatneutraal zijn, elektronicaketen BCC in 2011, Marks & Spencer in 2012.

Een toenemend aantal bedrijven biedt klimaatproducten en -diensten aan zoals de klimaathypotheek⁷ van Rabobank. Dit laat zien hoe klimaatoverwegingen binnendringen in het innovatieproces. Bedrijven bieden tegenwoordig klimaatneutraal ijs, klimaatneutrale kleding of vloerbedekking, klimaatneutrale evenementen of klimaatneutraal bier aan. Binnenkort wordt in Nederland de eerste klimaatneutrale garage geopend.

- **Maatschappelijke ontwikkeling:**

Ruim 80% van de Nederlanders maakt zich zorgen over klimaatverandering en ziet het tegengaan daarvan ook als verantwoordelijkheid van burgers zelf. Vaak weten mensen echter niet goed welke maatregelen men zelf kan treffen. Met de actiebereidheid is het goed gesteld, met het daadwerkelijk ondernemen van actie minder. Dit komt volgens onderzoek van de HIER-campagne o.a. door gebrek aan kennis.⁸

Volgens *trendwatchers* zal status in de toekomst minder afhangen van de grootte van een woning en meer van de energiezuinigheid ervan. Energiezuinigheid vertaalt zich ook in lagere woonlasten en hogere marktwaarde van gebouwen. Het energielabel voor gebouwen dat in Nederland vanaf 1 januari 2008 is ingevoerd, stimuleert deze ontwikkeling.

- **Haarlem in (inter)nationale context**

Het verwezenlijken van Haarlem Klimaatneutraal is geen autonoom lokaal proces. Het zwaartepunt van klimaatbeleid ligt op (inter)nationaal niveau en heeft sterke invloed op de marges en mogelijkheden van lokaal Haarlems beleid. Het streven naar een klimaatneutraal Haarlem wordt dus positief of negatief beïnvloedt door ontwikkelingen buiten de gemeente waar Haarlem zelf geen of nauwelijks directe invloed op heeft.

Lokale marktpartijen die opereren in (inter)nationale markten zullen geen nadeel mogen ondervinden van het Haarlems streven naar klimaatneutraliteit. Daarentegen zullen de koplopers onder de lokale marktpartijen er wél voordeel van moeten ondervinden. De strategie richt zich met andere woorden op het ondersteunen en stimuleren van, c.q. het bieden van marktkansen aan koplopers en niet op het 'opjagen' van de achterblijvers door maatregelen die niet marktconform zijn.

Een dergelijke lokale strategie is overigens een afspiegeling van de strategie die de landelijke overheid momenteel hanteert: het Klimaatakkoord tussen rijksoverheid en gemeenten dat november 2007 is ondertekend, heeft 'klimaatneutrale gemeenten' als overkoepelend thema en richt zich op het versnellen van het innovatieproces bij koplopers.

Achterliggende gedachte is dat deze koplopers door hun voorbeeldwerking andere bedrijven zullen stimuleren om te volgen.

⁵ Deze themagebieden zijn: duurzaam inkopen gemeentelijke organisatie (met energiezuinige verlichting als subthema); duurzame energieproductie (met windenergie als subthema); schone en zuinige mobiliteit; gebouwde omgeving; duurzame (agrarische) bedrijven; klimaatbestendige leefomgeving.

⁶ Reuters; 'Clean energy investment up one third in 07-report.' 2 januari 2008.

⁷ De klimaathypotheek is een voordelige financieringsvorm voor duurzame investering in nieuw- of verbouw van de eigen woning. Door de lagere rente over het betreffende deel van de lening bespaart de klant energie- en financieringslasten.

⁸ 'Energiebesparing in top-3 goede voornemens 2008.' Bericht op www.hier.nu. 2 januari 2008.

3. Benaderingswijze

• Randvoorwaarden

De omvang van de beleidsopgave wordt bepaald door de bestemming ('een klimaatneutrale stad') en het vertrekpunt. Dit laatste is niet precies bekend: in 2004 is de CO₂ emissie in Haarlem voor het laatst geïnventariseerd op basis van cijfers uit 2000. De lokale uitstoot werd destijds becijferd op 1.540 kiloton⁹ CO₂ per jaar.¹⁰ Een preciezer beeld is nodig om beleid strategisch te kunnen aansturen en kent twee randvoorwaarden:

- Er is een (nieuwe) nulmeting vereist, om de huidige lokale CO₂ uitstoot en de verdeling daarvan over verschillende sectoren in kaart te brengen. Op basis daarvan kunnen strategische prioriteiten nauwkeuriger worden benoemd.
- Ook monitoring is een essentieel onderdeel van een planning naar 2030 toe en een instrument om het urgentiebesef hoog te houden, tussentijds te ijken en de noodzaak vast te stellen om bij te sturen. Het opstellen van een uniforme methodiek voor monitoring (en voor een nulmeting) is overigens in feite een taak van de rijksoverheid.

• Strategieën

Om klimaatneutraliteit te bereiken, is de inzet vereist van drie strategieën: energiebesparing; vervanging van fossiele door duurzame energie; en compensatie. Deze volgorde is niet willekeurig, maar geeft een rangorde aan in termen van kosteneffectiviteit en CO₂-reductie-effect. Dit betekent dat compensatie pas de voorkeur krijgt als de mogelijkheden van energiebesparing en toepassing van duurzame energie zijn uitgeput of nog niet beschikbaar zijn (bijvoorbeeld vliegverkeer).¹¹

Elk van deze strategieën bestaat uit een breed palet van mogelijke maatregelen. Welke maatregelen waar, wanneer, hoe en door wie inzetbaar zijn, is een kwestie van maatwerk en kan daarom niet in zijn algemeenheid worden vastgesteld. Om die reden onderscheiden we speerpunten.

Elk speerpunt kent bovendien zijn eigen benadering en dynamiek en vereist inschakeling van andere *stakeholders*. Bij het klimaatneutraal maken van de gemeentelijke bedrijfsvoering of de openbare verlichting heeft de gemeente Haarlem bijvoorbeeld een bepalende en dominante positie; in de verkeer- en vervoersector is het beleid van landelijk opererende bedrijven als NS en Connexxion of het gedrag van burgers van doorslaggevend belang. Het lokaal beïnvloedingspotentieel en de groep relevante *stakeholders* zijn dus per onderwerp verschillend.

• Speerpunten

De Haarlemse speerpunten zijn:

- gebouwde omgeving: de bijdrage van de gebouwde omgeving aan de CO₂ uitstoot wordt landelijk geschat op 30 tot 40%. (De cijfers voor Haarlem uit 2004 schatten de bijdrage van woningen op 21%. Andere gebouwen dan woningen zijn hierin echter niet meegeteld.)
- verkeer en vervoer: de mobiliteitssector is verantwoordelijk voor circa 20% van de nationale uitstoot van broeikasgassen. Bij ongewijzigd beleid zal het relatieve aandeel komende jaren toenemen (naar 50% in 2050).
- industrie en bedrijvigheid: de industrie- en (als onderdeel daarvan) energiesector nemen het leeuwendeel van de CO₂ uitstoot voor hun rekening. In Haarlem is deze bijdrage in 2004 geschat op 57%.

⁹ 1 kiloton is 1.000 ton; 1 ton is 1.000 kg.

¹⁰ F.Spruit en S.Willemsen; 'Energievisie Haarlem – scenarioanalyse met Markal – eindrapport. (December 2004).

¹¹ Sommige gemeenten zijn streng in de leer. Zij hanteren de eis dat alleen maatregelen op het terrein van energiebesparing, duurzame energie en compensatie uitsluitend die plaatsvinden *binnen* de gemeentegrenzen, mogen meetellen in de lokale 'klimaatneutraliteit-boekhouding'. De aanschaf van elders opgewekte groene stroom of compensatie van lokale CO₂ uitstoot door investeringen in energie- of boomaanplantprojecten elders in de wereld, tellen dan niet mee. Wij delen zo'n strakke interpretatie niet en bepleiten een soepeler houding.

- een apart speerpunt is het klimaatneutraal maken van de bedrijfsvoering van de gemeentelijke organisatie. Dit is o.a. van belang vanwege de voorbeeldwerking naar burgers en bedrijven.

Per speerpunt kan een uitvoeringsprogramma worden opgesteld dat vooral betrekking heeft op de korte termijn en ambities, vrijwillige prestatieafspraken en projectvoorstellen beschrijft. Een goede terugkoppeling naar -de voor het betreffende speerpunt belangrijke- organisaties is essentieel om vast te stellen of er binnen die organisaties draagvlak bestaat. Daarbij moet duidelijk zijn of worden wie voor welke stappen verantwoordelijk is, wie voor welke projecten als ‘trekker’ optreedt, hoe eventueel de financiering wordt geregeld, wie waar subsidie aanvraagt, etc.

4. Samenwerking

Om tijdig en flexibel op veranderende (inter)nationale en lokale omstandigheden te kunnen inspelen, is veerkracht nodig. Veerkracht ontstaat door het combineren van inzichten en belangen en dus door samenwerking. Door samenwerking ontstaat een versnelling van snelheid, zoals een estafetteploeg die vierhonderd meter hardloopt, eerder bij de finish aankomt dan één hardloper die diezelfde afstand rent!

Samenwerking is een ‘harde’ eis. Klimaatneutraal Haarlem vraagt om een stevige investering in het opbouwen van samenwerkingsrelaties tussen gemeente, marktpartijen, instellingen en burgers. De kracht van het proces dient daarbij te liggen in het creëren van een ‘wij-gevoel’.

Dit lukt niet door een strak hiërarchisch *top-down* proces en vraagt, integendeel, om platte en open netwerkstructuren waarin de deelnemende organisaties gelijk optrekken, continuïteit bieden en regie voeren. Regie voeren, is niet ‘zeggen hoe het moet’. Het is wel: zorgen dat ieders uiteenlopende kwaliteiten optimaal en in samenhang worden ingezet. Dat levert uiteindelijk een krachtiger sturing op en een beter resultaat.

De totstandkoming van dergelijke hechte samenwerkingsverbanden vraagt zowel iets van de gemeente als van maatschappelijke en marktpartners. De gemeente dient de verantwoordelijkheid voor de beleidsagenda expliciet met andere *stakeholders* te delen en deze niet louter als consument, maar als co-producent van beleid te zien. Omgekeerd mag de gemeente dan van marktpartijen en maatschappelijke organisaties vragen om die verantwoordelijkheid als co-producent ook te nemen binnen gezamenlijk overeengekomen kaders.

5. Innovatie

Haarlem Klimaatneutraal formuleert een stevige veranderambitie en daarin is innovatie een essentieel bestanddeel. Hierbij gaat het om ‘harde’ technologische, maar vooral ook om ‘zachte’ financieel-economische, politiek-bestuurlijke en organisatorisch-institutionele vormen van innovatie. Lokale innovatieprocessen m.b.t. klimaat(neutraliteit) zijn nodig om een sprong te kunnen maken:

- In eerste instantie is het belangrijk om in het streven naar klimaatneutraal Haarlem ‘meters te maken’ door de bestaande mogelijkheden optimaal te benutten en ‘meters voor te bereiden’ door versneld te werken aan maatregelen die zich nu nog in de aanloopfase bevinden. Op die manier komt het vliegwiel op gang. Het is echter de kunst om niet tevreden te zijn met wat relatief gemakkelijk is en snel kan, maar ook aandacht te besteden aan wat moeilijk is, meer tijd kost, maar tegelijkertijd nodig is om uiteindelijk klimaatneutraal te worden. Voorwaarde is wel dat de ingrepen voldoende rendement opleveren.
- In tweede instantie zullen daarom slimme en niet-conventionele oplossingen ontwikkeld moeten worden om het vliegwieleffect te versterken en versnelling van snelheid -van meters naar kilometers!- te realiseren. Kilometers maken lukt niet door bestaande oplossingen te verbeteren en maatregelen te stapelen; wel door het creëren van nieuwe oplossingen.

Op nationaal niveau is in Nederland inmiddels veel ervaring opgedaan met de inrichting van zgn. energietransitieprocessen, waar ook Haarlem gebruik van kan maken.

Een belangrijke les is bijvoorbeeld dat het cruciaal is om met name koplopers te stimuleren en liefst in nieuwe sectoroverschrijdende combinaties (overheid, marktpelers, kennis- en financiële instellingen, maatschappelijke organisaties) bij elkaar te brengen. Juist uit diversiteit van inzichten ontstaan doorbraken en worden knelpunten oplosbaar.

Een andere landelijke les is dat innovatieprocessen het best rond concrete ambities en projecten -zoals bijvoorbeeld de bouw van een klimaatneutrale wijk- georganiseerd kunnen worden. Ook het uitwisselen van ervaringen, ideeën en *best practices* tussen verschillende koplopergemeenten kan nuttig zijn. Zo kan Haarlem bijvoorbeeld gebruik maken van ervaringen in andere steden met innovatieve financieringsconstructies zoals het oprichten van een revolverend fonds (zie hoofdstuk 7).

6. Draagvlak

Draagvlak voor Haarlem Klimaatneutraal is geen gegeven, maar moet actief verworven worden. Het doel op langere termijn daarbij is om klimaatneutraliteit te verankeren in het DNA van de lokale samenleving, zodat het wordt gezien als “de manier waarop we hier dingen doen.” Dit vraagt o.a. om een consistente communicatie(strategie), de inzet van communicatiemiddelen naar verschillende lokale geledingen en het communiceren van successen. Daarbij is de volgende kernboodschap geformuleerd: “een klimaatneutrale stad in 2030 is een ambitieus plan. Om die ambitie waar te maken en de stad en de inwoners een aantrekkelijke, gezonde toekomst te geven, is samenwerking en medewerking vereist van alle partijen die in Haarlem verantwoordelijk zijn voor CO₂ uitstoot.

Als initiatiefnemer van Haarlem Klimaatneutraal kan met name de gemeente in deze beginfase draagvlak bevorderen door marktpartijen, woningcorporaties, maatschappelijke organisaties en inwoners het signaal af te geven dat klimaatneutraliteit geen modegril is, maar een structurele keuze die sturend is voor zowel de korte als de middellange termijn. Met name marktpartijen hebben behoefte aan continuïteit en zekerheid, zodat ze weten waar ze aan toe zijn. In dat kader is het ook belangrijk om de langere termijn ambitie van een klimaatneutrale stad op te knippen in een reeks van kleine stappen die in 2008, 2010, 2012 etc. plaatsvinden. Door daarover vroegtijdig onderlinge afspraken te maken en de oplossingskracht voor klimaatneutraliteit maximaal bij lokale marktpartijen neer te leggen, ontstaan vertrouwen en draagvlak.

Een speciaal aandachtspunt is het draagvlak binnen de gemeentelijke organisatie zelf. Lokaal klimaatbeleid raakt aan talloze beleidsterreinen. Daarom moet voorkomen worden dat het onderwerp klimaat binnen de gemeentelijke organisatie wordt ‘weggezet’ op de milieu-afdeling. De verankering en strategische aansturing dienen plaats te vinden op het niveau van de ambtelijke directie. Dit veronderstelt een actief draagvlak op dat niveau en binnen de hele organisatie.

Een belangrijke lakmoesproef in dit verband is het realiseren van de doelstelling van een volledig klimaatneutrale gemeentelijke bedrijfsvoering in 2015.¹² Door het goede voorbeeld te geven, vergroot de gemeente haar geloofwaardigheid als initiator van de klimaatneutrale stad.

7. Financiering

Geld is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde om Haarlem Klimaatneutraal te realiseren. Overigens komen vanuit de rijksoverheid aanzienlijke additionele geldmiddelen beschikbaar voor lokaal klimaatbeleid. Het ‘aftappen’ van deze middelen -die veelal in de vorm van subsidieregelingen beschikbaar komen- is een manier om met beperkte lokale middelen elders extra middelen te genereren.

De financiering van maatregelen onderstreept krachtig het belang en de noodzaak van samenwerking. Immers, de gemeente zelf zal voor meer dan 95% *niet* de primaire investeerder zijn.¹³ De bijdrage van

¹² Een klimaatneutrale gemeentelijke bedrijfsvoering heeft betrekking op:

- het energieverbruik van alle gebouwen, installaties en openbare verlichting;
- de mobiliteit van werknemers (CO₂ uitstoot vervoersbewegingen);
- het energieverbruik van diensten die door de gemeente zijn uitbesteed of verzelfstandigd, c.q. de mobiliteit van de aan deze diensten verbonden werknemers;
- alle door én aan de gemeente geleverde producten, werken en diensten.

¹³ Dit is althans vastgesteld in een studie die betrekking had op klimaatneutraliteit in Apeldoorn, Heerhugowaard en Tilburg. Zie het rapport ‘CO₂ neutrale steden’ van SenterNovem/Builddesk.

marktpartijen is essentieel. **In Haarlem hebben diverse marktpartijen op dit punt inmiddels een verantwoordelijkheid genomen, c.q. aanbod geformuleerd:**

- De drie Haarlemse woningcorporaties gaan komende jaren tientallen miljoenen euro's (!) investeren in het energiezuiniger maken van bestaande woningen.
- NUON¹⁴ wil "een strategische alliantie aangaan met de gemeente Haarlem, op het gebied van duurzaamheid op weg naar een klimaatneutraal Haarlem in 2030," zoals zij dat eerder in Amsterdam, Arnhem, Leiden en Rotterdam deed. In dat kader kunnen bijvoorbeeld bij duizenden huishoudens in de gemeente energiescans uitgevoerd worden.
- De Rabobank Haarlem en Omstreken oriënteert zich op "het ontwikkelen of inzetten van producten die een positieve bijdrage leveren aan de beperking van (...) CO₂ uitstoot (...)" en heeft sinds 1 januari 2008 ook een Lokaal Duurzaamheidsfonds opgericht. Dit fonds kan ook initiatieven in het kader van Haarlem Klimaatneutraal ondersteunen, zoals expertmeetings, onderzoek of concrete projecten.¹⁵

De financiering van maatregelen vraagt daarnaast om innovatieve financieringsconstructies zoals:

- Revolverend fonds

Een revolverend fonds is een fonds dat leningen verstrekt die in de loop der jaren, met rente, worden terugbetaald. De terugbetalingen maken steeds nieuwe leningen mogelijk. Het fonds kan bijvoorbeeld risicodragend deelnemen in (alle) investeringen m.b.t. energiebesparing en toepassing van duurzame energie in Haarlem. De uitvoeringsmodaliteiten van een dergelijk fonds dienen nader onderzocht te worden, o.a. door kennis te nemen van ervaringen die in andere gemeenten reeds zijn of worden opgedaan.

De Europese Commissie bespreekt momenteel voorstellen die de regels voor overheidsteun op milieugebied versoepelen en lokaal de mogelijkheden kunnen verruimen voor het inrichten van een revolverend fonds, c.q. het verstrekken van goedkope leningen en andere garantstellingen door overheden.

- Uitbesteden:

Steeds meer marktpartijen bieden energie(besparing)diensten (vrijwel) budgetneutraal aan en nemen bijvoorbeeld het management en beheer van het energiegebruik van gebouwen (scholen, ziekenhuizen, zorginstellingen) in handen. De klant betaalt dan voor besparingsmaatregelen een bedrag dat gelijk of kleiner is dan het verschil tussen de oude en de lagere nieuwe energierekening en dit net zo lang tot de investering in besparingen is afgelost.

8. Organisatie(structuur)

Lokaal Haarlems klimaatbeleid vereist de inzet van en samenspel tussen publieke en private organisaties en burgers, die als radertjes op elkaar inwerken en elkaar versterken. Dit is een voorwaarde om draagvlak te ontwikkelen. Het 'uitvinden' van de inhoud is eenvoudiger als de context van de samenwerking goed is geregeld: klimaatbeleid is 70% proces en 30% inhoud.

De Stuurgroep is van mening dat een en ander verankerd dient te worden in een publiekprivate organisatiestructuur op permanente basis. Zo'n structuur is ook beter bestendig tegen veranderende maatschappelijke en politieke omstandigheden zoals een nieuw samengestelde gemeenteraad of College van B&W met mogelijk andere prioriteiten. Naar ons idee kan deze structuur de volgende opzet hebben:

- een Stuurgroep die (bijvoorbeeld door een jaarlijks klimaatprogramma) de hoofdlijnen van Haarlem Klimaatneutraal vaststelt en bewaakt en tevens naar buiten toe een rol vervult in de communicatie en het creëren van draagvlak. In de Stuurgroep dienen met name ook de koploperbedrijven en -organisaties te zijn vertegenwoordigd, evenals de organisaties die de grootste investeringen (moeten) doen. Samenstelling en taakstelling van de Stuurgroep dienen flexibel te zijn.
- vier Programmagroepen die elk zijn gerelateerd aan één speerpunt en met als taken:
 - de Stuurgroep adviseren;

¹⁴ Energiebedrijf NUON levert circa 80% van de stroom in Haarlem.

¹⁵ Informatie ontleend aan notitie 'Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen en de Rabobank' d.d. 10 maart 2008.

- de visie, strategie en uitvoeringsprogramma's van het betreffende speerpunt formuleren, bewaken en monitoren;
- inclusief de afspraken, verantwoordelijkheden en taken die belanghebbenden daarbij onderling zijn overeengekomen (zoals bijvoorbeeld in de vorm van prestatie-afspraken);
- deelnemers aan de programmagroepen zijn bij voorkeur direct betrokken bij concrete uitvoeringsprojecten.
- een slagvaardig en compact Projectbureau dat fungeert als uitvoerend bureau van Haarlem Klimaatneutraal.

Literatuur

- Klimaatakkoord gemeenten en rijk 2007-2011 - Samen werken aan een klimaatbestendig en duurzaam Nederland. (12 november 2007)
- Enschede Klimaatneutraal in 2020. *Maurits Groen Milieu & Communicatie* (november 2007).
- CO₂-neutrale steden – Apeldoorn, Heerhugowaard, Tilburg. *Builddesk Nederland BV* (16 november 2007).
- *Rotterdam Climate Initiative* – Actieprogramma en doelen 2007 – 2010. (7 september 2007).
- Bouwstenen voor CO₂-reductieprogramma Amsterdam – naar 40% CO₂-uitstootreductie in 2025.
- *CE Delft* (december 2007).
- Duurzaamheid – economische kans voor de metropoolregio Amsterdam. *Innovaders en DHV* (februari 2008).

Samenvatting uitkomsten programmagroepen Haarlem Klimaatneutraal.

Programmagroep Bebouwde Omgeving.

Deze programmagroep bestond uit de woningbouwcorporaties Elan, Pré en Ymere, ASN bank, ontwikkelaar Fortress, Hogeschool InHolland, Bouwend Nederland, Milieucentraal, bewoners en medewerkers van de gemeente. Alle vertegenwoordigers zagen de noodzaak voor klimaatneutraliteit van hun stad. De uitdaging is om in 2030 de woningvoorraad en de utiliteitsbouw 80 tot 90 % zuiniger te maken dan nu het geval is. Daartoe heeft de programmagroep maar liefst 35 projecten bedacht om dit proces in gang te zetten. De focus is op de bestaande woningvoorraad.

De programmagroep stelt een strategie voor hoe deze ambitie gerealiseerd kan worden, namelijk door:

- Intensivering en uitvoer van bestaand beleid duurzaam bouwen en energie;
- Versterking van de samenwerking op het gebied van duurzame renovatie;
- Het gemeenschappelijk opstellen van voorbeeld projecten;
- Opstellen en evalueren van uitvoeringsprogramma's met doelen en projecten.

De bebouwde omgeving is verantwoordelijk voor 21% van de totale CO₂-uitstoot van de stad Haarlem.

De woningbouwcorporaties hebben al de eerste zet gedaan door in 2007 Haarlem een aanbod te doen om 65 miljoen extra te investeren in de energiebesparing van hun bestaande woningbezit. Zij willen hiermee het gasverbruik laten dalen met 20%. Met de gemeente hebben zij een voorstel gedaan voor een uitvoeringsprogramma duurzame renovatie. Dit jaar starten er dan ook drie pilots duurzame renovatie met extra aandacht voor energie, binnenmilieu en veiligheid.

Milieucentraal gaat een project trekken gericht om 100 particuliere woningeigenaren te adviseren hun woningen 30% zuiniger te maken. Doel is verbetering van de energierekening, het comfort en gezondheid voor de eigenaren. Milieucentraal gaat samen met ASN bank een pilot doen of dakopbouw op bestaande eengezinshuizen in Haarlem zo energiezuinig mogelijk kan.

Fortress zegt toe dat duurzaamheid en energiezuinig vast onderdeel van haar projecten wordt. Bovendien wil zij met beleggers afspraken maken om bestaande kantoren duurzaam op te knappen naar de actuele wensen van huurders.

Bouwend Nederland gaat met Milieucentraal een aantal pilots doen om energie-installaties in bijvoorbeeld gemeentelijke gebouwen optimaal af stellen. Hogeschool InHolland zegt toe om de meeste projecten inhoudelijk te begeleiden en vorm te geven.

De gemeente gaat een ontwerp maken voor een klimaatneutrale wijk in Schalkwijk met passieve woningen, woningen die bijna geen energie meer nodig hebben. Daarnaast gaat zij haar beleid "duurzame stedenbouw en woningbouw" intensiveren en in projecten verwerken. Verder zal zij consumenten stimuleren groene elektriciteit en spaarlampen te gebruiken. Ook zal zij zich hard maken om 100.000 zonnepanelen op de daken in Haarlem te krijgen. Daarnaast zal zij de klimaatkaart Haarlem actualiseren met de energiezuinigheid van de woningen en wijken. Op basis hiervan maakt zij een renovatie strategie. Bovendien spant de gemeente zich in om nieuwe en bestaande scholen schoner, gezonder en energiezuiniger te maken en de partijen te helpen subsidies binnen te krijgen voor bijvoorbeeld zonnecellen op het dak,

Verder heeft de programmagroep een aantal randvoorwaarden geformuleerd voor het succesvol worden van Haarlem Klimaat neutraal zoals:

- Intensiveren van de samenwerking in de vorm van kennisuitwisseling op het gebied van subsidies, regelingen, voorbeeldprojecten ed.
- Aantrekkelijk maken van investeringsklimaat van bedrijven en instellingen die veel investeren in duurzaam bouwen

Partijen hebben toegezegd om na de tweede conferentie als klankbord "Haarlem klimaat neutraal" te fungeren. Zij spannen zich in om de projecten vorm te geven. Zij hebben behoefte aan een Klimaatsteunpunt dat projecten coördineert en de ambities van Haarlem Klimaatneutraal toetst en waar nodig bijstelt.

Programmagroep Verkeer & Vervoer.

De programmagroep is samengesteld door vertegenwoordigers van Connexxion, TNT Post, Stadsbak; (Samenwerkingsverband met Ecosol, stichting i.o.), RWE Energy, Initiatiefgroep Duurzaam Haarlem, Evanston consulting, een ex-medewerker van SHELL en medewerkers van de gemeente.

Verkeer & vervoer is in Haarlem verantwoordelijk voor 21% van de totale CO₂-uitstoot van de hele stad.

In 2030 heeft Haarlem klimaatneutrale mobiliteit door 3 ingrijpende veranderingen:

- verregaande omschakeling naar openbaar vervoer én fiets; mobiliteitstransitie
- toepassing van efficiënte aandrijvingconcepten in voertuigen zoals hybriden en (later) brandstofcellen.
- gebruik van duurzame opgewekte energie en biobrandstoffen; energietransitie

Reizen met openbaar vervoer en fiets moet vooral de korte ritten (korter dan 7,5 km) met de auto terugdringen.

Door schonere lucht, minder verkeerslawaaï en verbeterde verkeersveiligheid krijgt Haarlem een leefklimaat dat gezonder en veiliger is. De bereikbaarheid van de stad neemt toe door verdere afstemming tussen vervoersmodaliteiten (lopen, fiets, openbaar vervoer, auto).

De routekaart naar een klimaatneutrale mobiliteit in 2030 omvat maatregelen die mensen verleiden binnen de grenzen van de stad te lopen, de fiets te pakken en schoon, comfortabel, frequent en hoogwaardig openbaar vervoer te nemen. Ze laten de auto vaker staan of hebben een deelauto abonnement. Hun auto is steeds zuiniger met brandstof waardoor de CO₂-emissie per gereden kilometer afneemt. Het autogebruik binnen de grenzen van de stad moet zoveel mogelijk beperkt blijven tot de ritten die economisch noodzakelijk zijn.

Via vier transitiepaden brengen we klimaatneutrale mobiliteit dichterbij:

1. Ruimtelijke inrichting die minder autokilometers nodig maakt én lopen, fiets en openbaar vervoer gemakkelijker maakt;
2. Een stimulans op omschakeling naar CO₂-arme voertuigen en het gebruik van duurzaam opgewekte energie en biobrandstoffen;
3. Werken aan comfortabele fietspaden en stallingplaatsen in de stad, in combinatie met de introductie van innovatieve fietsconcepten;
4. Samen verder werken aan schoon, comfortabel, frequent en hoogwaardig openbaar vervoer.

De gemeente Haarlem zet haar doel kracht bij door bij alle ruimtelijke plannen en projecten een 'Klimaattoets' toe te passen. Verdere verlaging van de CO₂-uitstoot is realiseerbaar door het gebruik van alternatieve brandstoffen en energiedragers (biobrandstoffen en elektriciteit). De lokale tankstations bieden biobrandstoffen aan en realiseren oplaadpunten voor elektrische voertuigen. Als landelijke voorloper op het gebied van rijden op aardgas zet Haarlem zich in eerste instantie in op een grootschalige introductie van het rijden op groen gas. Mogelijk in een later stadium zelfs op het volledig overschakelen op het gebruik van opgewerkt biogas (= 'groen gas'). Het biogas komt uit de vergisting van organische rest- en afvalstromen, zogenaamde tweede en derde generatie biomassa en **niet** uit voedingstoffen.

De zeer hoge stedelijke dichtheid biedt voldoende mogelijkheden om het fietsgebruik te verhogen. Hiervoor blijft het nodig het fietsnetwerk wat betreft samenhang, directheid, comfort, aantrekkelijkheid en veiligheid verder te verbeteren en de hoeveelheid en de kwaliteit van de fietsparkeervoorzieningen bij belangrijke fietsbestemmingen te laten toenemen.

Bij de volgende aanbesteding van het openbaar vervoer in 2011 is het noodzakelijk om eisen op te nemen voor een CO₂-emissie per gereden kilometer en/of het gebruik van biobrandstoffen in de bussen.

Realisering van een forse verbetering van de kwaliteit van het (hoogwaardig) openbaar vervoer kan door de aanleg van een aparte OV-infrastructuur. De reistijden binnen de gemeente Haarlem verkorten hiermee aanzienlijk, terwijl betrouwbaarheid en comfort sterk verbeteren. Gezien de beperkte ruimte in een compacte stad als Haarlem moeten we ook de mogelijkheden onderzoeken om een (gedeeltelijk) ondergrondse OV-infrastructuur aan te leggen.

Programmagroep Industrie & Bedrijvigheid.

Binnen de programmagroep is overlegd met de Kamer van Koophandel, MKB, Industriekring Haarlem, energiebedrijf Eneco en koploperbedrijf MSD. In de bijeenkomsten heeft men aandachtig stilgestaan bij de doelstelling van de gemeente die ver vooruit lijkt te lopen op de landelijke doelstelling. Binnen het bedrijfsleven hecht men sterk aan vrije marktwerking en een gelijk speelveld.

Het Haarlemse bedrijfsleven is verantwoordelijk voor 58% van de CO₂-uitstoot van de stad Haarlem.

Voor het bedrijfsleven geldt dat Haarlem zich niet uit de markt priist maar zich voornamelijk richt op het stimuleren van bedrijven om duurzame bedrijfsvoering in te voeren. Dit levert voor de deelnemende bedrijven besparingen op energiekosten die daarmee een bijdrage leveren aan de klimaatdoelstelling. Betrokken partijen streven naar een *substantiële reductie* van de CO₂-uitstoot. Bedrijven zijn geholpen met goede informatieverstrekking, kennis en ervaringen van anderen in de vorm van een kennisbank. Maar ook een energiescan die men - inclusief te treffen maatregelen - via de energierekening afbetaalt. Dit stimuleert bedrijven energiebesparingen door te voeren. Bij het doorvoeren van maatregelen is het belangrijk dat deze marktconform zijn en daarmee realiseerbaar voor bedrijven. Duurzaam en klimaatneutraal ondernemen biedt voor ondernemers grote kansen. Het doel is om meer bedrijven te verleiden tot koploper te maken. Intensieve samenwerking met bedrijven en brancheorganisaties in de komende jaren moet vraag en aanbod beter op elkaar af stemmen. De gemeente moet zoveel mogelijk hindernissen weghalen uit bestemmingsplannen, welstandseisen en vergunningsprocedures (bouwleges differentiëren?) voor zover dat niet strijdig is met wettelijke eisen.

Klimaatneutraal ondernemen is een extra accent binnen het onderwerp duurzaam ondernemen. Dit is geen extra beleid maar een concentratie op één specifiek aspect. De term “klimaatneutraal” betekent voor Haarlem eigenlijk “CO₂-neutraal”, broeikasgassen veroorzaakt door gebruik van energie. Er komen lokaal geen extra eisen bovenop de al landelijk geldende afspraken over klimaat. Zoals hierboven al vermeld kijkt men bij de doorvoering van besparingsmaatregelen naar marktconforme maatregelen. De kennis rondom duurzaam, klimaatneutraal ondernemen ligt niet bij één partij. Het vanuit verschillende loketten faciliteren van bedrijven is daarbij noodzakelijk. Dat kan bijvoorbeeld via parkmanagement, het ondernemersloket van de gemeente, een op te richten klimaatsteunpunt maar ook via bestaande platforms als ondernemersverenigingen en de Kamer van Koophandel. Er zal onderzocht worden wat de beste plaats is voor een kennisbank over klimaat.

Om het doel in 2030 te bereiken, gaan we:

- De ruimtelijke mogelijkheden vergroten;
- Een gelijk speelveld voor bedrijven bevorderen;
- Duurzame energiebronnen stimuleren zoals warmte en koude opslag;
- Duurzaam verkeer van goederen en duurzaam woon-werkverkeer stimuleren;
- Een kennis-, informatie- en ervaringenbank voor en door bedrijven opzetten;
- Ondernemersloket, vergunningsprocedures en informatieverstrekking vanuit de overheid verbeteren.
- Bedrijven in Haarlem stimuleren en faciliteren bij duurzaam ondernemen.

Het binnen parkmanagement ontwikkelen van een energiecoach voor bedrijven is een extra instrument. De energiecoach sluit aan bij het investeringsmoment voor de bedrijven en dat maakt besparingsmaatregelen beter haalbaar. Binnen het bestaande bedrijventerrein Waarderpolder is de ambitie om een warmte- en koudenet aan te leggen. Deze vorm van energieopslag betekent minder gas (voor warmte) en minder elektriciteit (voor koeling). De haalbaarheid van een dergelijk netwerk moet eerst onderzocht worden. Bedrijven die veel CO₂ reduceren, krijgen veel belangstelling als een goed voorbeeld voor de andere. Dat kan op de site van de gemeente maar ook op die van het parkmanagement of brancheorganisaties. Verder is kennis een belangrijk middel om te komen tot CO₂-reductie. Een kennisplatform voor en door de bedrijven om ervaringen en informatie uit te wisselen beschouwd men als nuttig. Het ondernemersloket van de gemeente optimaliseren om bedrijven goed van dienst is daarnaast ook nodig.

Programmagroep Gemeentelijke Organisatie.

Op de klimaatconferentie is aan de Haarlemse samenleving gevraagd: wilt u met ons samenwerken om van Haarlem een klimaatneutrale stad te maken? Terecht stelde men de wedervraag: wat doet de gemeente zelf? Belangrijk is om vast te stellen wat valt precies onder “gemeentelijke bedrijfsvoering”? Voor het klimaatneutraal maken is meer nodig dan het inkopen van groene stroom voor de eigen gebouwen of het compenseren van autoritten met bosaanplant. De gemeente heeft meer dan één rol: zij is onder meer leverancier van publieke diensten, faciliteert openbaar vervoer, beheert (water)wegen en handhaaft diverse wetgeving. Zij koopt producten, werken en diensten in, exploiteert gebouwen en heeft ze ambtenaren in dienst. Deze produceren CO₂-uitstoot door woon-werkverkeer, afvalverwijdering, parkeervoorzieningen, brugbeheer etcetera.

Alle (in)directe gevolgen van het handelen van de gemeentelijke organisatie, vallen onder drie pijlers: Duurzaam handelen – Duurzaam inrichten – Duurzaam ontwerpen. Al langer besteedt de gemeente aandacht aan de herkomst en duurzaamheid van goederen, aan energiebeheer en rijden op aardgas. Gebleken is dat zaken als stedelijke vernieuwing, regionale mobiliteit, woon-werk verkeer werknemers, eigen huisvesting en ruimtelijke inrichting nog volop kansen bieden voor succesvolle projecten. Voor het behalen van de doelstelling is de steun van iedereen in de organisatie vereist. We bereiken dit door de juiste communicatie, voldoende inzet van tijd, mensen en middelen en door borging in bedrijfsprocessen. Enthousiasme en draagvlak binnen de eigen organisatie zijn belangrijk voor succes. Tot slot is toezicht nodig op de uitvoering en terugkoppeling van de voortgang van de doelstelling. De doelstelling om in 2015 een klimaatneutrale bedrijfsvoering te hebben is hopelijk ook voor andere partijen inspirerend. In 2010 moet de bedrijfsvoering 70% duurzaam zijn. Dit streven versterkt de klimaatdoelstelling van de gemeente.

De “eigen bedrijfsvoering” is geen op zich zelf staand iets. Het betreft het handelen van alle medewerkers van de gemeente Haarlem, maar ook dat van die diensten of onderdelen die door haar uitbesteed dan wel verzelfstandigd zijn; Het betreft alle direct én indirect beïnvloedbare processen, en de beoordeling op hun impact op klimaat (CO₂), maatschappij en milieu. De processen moeten haalbaar blijven in termen van geld, middelen en tijd. Om de plannen waar te maken zal de komende 7 jaar nog veel werk dienen te worden verzet.

De inzet is een twee-trapsbenadering:

- 1^e trap: 2008 – 2012 in deze periode 70% van de doelstelling bereiken
- 2^e trap: 2013 – 2015 de resterende tijd gebruiken om de –moeilijkst invulbare- overige 30% te bereiken.

Het milieuwerkprogramma 2008 stelt tot doel de gehele bedrijfsvoering te verduurzamen door:

- Duurzaam karakter eigen gebouwen optimaliseren (ontwerp, inrichting en gebruik)
- Verduurzaming interne en externe voorzieningen (facilitair pakket/ ruimtelijke inrichting)
- Bedrijfsvervoerplan (t.b.v. eigen wagenpark, dienstreizen en woon-werkverkeer)
- Duurzaam inkopen en aanbesteden (tenminste 70% in 2010)
- Openbare verlichting (nog niet gekwantificeerd maar 20% besparing is ervaringscijfer)
- Energiemanagement (tenminste 8% in 2008 ten opzichte van 2003)
- Uitwerken en uitvoeren milieuzorg & energiebesparingcampagnes
- Opschoning aansluitingen en controle op facturatie
- Aanbesteden en tactisch inkopen van (duurzame) energie
- Controle, taakondersteuning en monitoring volgens ISO 14001 systematiek en programmatuur.
- Opstellen en begeleiden managementcontracten (energiebudget/besparingsdoel per hoofdafdeling).

Verantwoordelijkheid van ieder organisatieonderdeel en voldoende middelen zijn van wezenlijk belang.. Onderstaand schema geeft weer welke onderwerpen we moeten koppelen om de gehele gemeentebrede doelstelling te kunnen invullen.

Duurzaam handelen	Duurzaam inrichten	Duurzaam ontwerpen
<ul style="list-style-type: none">• eigen huisvesting• afvalpreventie• afvalverwijdering• vergunningverlening en handhaving• eigen wagenpark en dienstreizen• mobiliteit als onderdeel	<ul style="list-style-type: none">• openbare verlichting• grond- weg- en waterbouw• openbare voorzieningen• faciliteren optimaal openbaar vervoer• faciliteren scholen en sportvoorzieningen• gemeentebelastingen en heffingen (gericht	<ul style="list-style-type: none">• stedelijke vernieuwing• sturen op aansluitende mobiliteit in de regio• aantrekkelijk zijn voor bedrijfsleven• ideale vestigingsplaats voor

arbeidsvoorwaarden <ul style="list-style-type: none"> • duurzaam inkopen werken, goederen en diensten • keuze tussen wettelijk minimum of rendabel pluspakket (bv. energielabels) 	op klimaat?) <ul style="list-style-type: none"> • faciliteren cultuur en musea • ruimtelijke inrichting, groen gebied • waterbeleid 	wonen en werken
Veelal in de directe invloedssfeer. Duurzame kaders eenvoudig aan te geven. Kostenneutraal of zelfs rendabel uit te voeren.	Gedeeltelijk direct/indirect beïnvloedbaar. Gemeente is regievoerder, duurzaamheid is niet altijd dwingend voor te schrijven. Financiële uitvoering volgens niet-meer-dan-anders principe.	Bijna uitsluitend indirecte beïnvloedbaar. Definiëren duurzame kaders niet eenvoudig. Projecten moeten commerciële haalbaarheid hebben.

Duurzame denken vormt zo een onderdeel van ons dagelijks handelen. De route naar 2015 is kort. Een groot deel van de CO₂ reductie –zo’n 70%- moet per 2012 bereikt zijn. De overige drie jaren zijn nodig om andere middelen, technieken en methodes te beoordelen op zowel milieurendement als economische geschiktheid voor verdere invulling van de resterende 30%. De Gemeente Haarlem moet zich echter ook realiseren dat niet iedere kilogram CO₂ uitstoot te vermijden is en moet bereid zijn om over te gaan tot inzet van CO₂ compensatie.

Het valt te overwegen om dan te kiezen voor het compenseren van de CO₂ uitstoot in derde wereld landen. Dit is vaak kosteneffectiever dan het nemen van dure maatregelen in de eigen (productie)omgeving. Door dit aan te pakken vanuit niet-commerciële belangen, kan de gemeente hiermee tevens een maatschappelijk doel steunen, zoals bedoeld in het verdrag “millenniumdoelen”¹⁶. Te denken valt dan aan bijvoorbeeld duurzame energie opwekking met wind, water of zon voor de productie van voedsel of schoon drinkwater. Op 6 maart 2007 is door de Raad unaniem besloten om gemeente Haarlem volledig te laten deelnemen als millenniumgemeente.

Besparing	Verduurzaming	Compensatie
<ul style="list-style-type: none"> • 70% duurzaam inkopen (pilot-project 600 werkplek computers) • afvalscheiding op de werkplek / lichtbox • barrel van de zaak / leenfiets bezoekers • gemeentebrede energiemonitoring / slimme meters • EPBD+ • Gebouw-energie-beheerder • Green Team • Installatie Performance Scan / Waterzijdig inregelen (pilot op Publieksdienst) • LJC2 (VMBO school) • Scan openbare verlichting 	<ul style="list-style-type: none"> • Zonne-energie mast Pim Mulier sportpark • Lichtmastreclame op zonnestroom • ALLE Parkeermeters op zonnestroom??? • Warmte/koudebron Zijlpoort en Raakspoort • 100% groene stroom sinds 2005 • Duurzaamheidtoets stedelijke vernieuwing 	<ul style="list-style-type: none"> • groen gas eigen gebouwen in 2010 • Groen gas wagenpark • wind- zon- of waterproject in derde wereldland • of hier groene stroom??
Gezamenlijk goed voor 70% klimaatneutrale bedrijfsvoering		Afdekking overige 30%

Dit plan van aanpak beoogd niet om oplossingen te bieden voor alle kwesties, maar doet wel een aanzetten of voorstellen:

- Geef voorrang aan uitvoering van klimaattaken, maak meer mensen vrij;
- Gebruik de huidige reservering energielasten als eerste inleg voor een “revolving fund”¹⁷;
- Leg de doelen voor een klimaatneutrale bedrijfsvoering vast in werkprocessen;
- Geef het estafettestokje ook in politieke zin door;
- Laat een specialist op gebied van PPS (publiekprivate samenwerking) grondig uitzoeken welke mogelijkheden en beperkingen een strategische samenwerking met zich meebrengt;
- Onderzoek de mogelijkheid van financiering vanuit direct gerelateerde heffingen (bijv. parkeren voor energie-onzuinige voertuigen hoger maken om daar duurzame voorzieningen mee financieren);
- Koppel de projecten zoveel mogelijk aan subsidietrajecten welke door de Rijks- en Provinciale overheid worden aangeboden.

¹⁶ In 2000 hebben regeringsleiders van 189 landen internationale afspraken gemaakt: vóór 2015 moeten armoede, ziekte en honger ver teruggedrongen zijn. Dit is vertaald in acht concrete doelen: de millenniumdoelen.

¹⁷ Een beproefde manier van duurzaam financieren. Besparingswinst komt in het gemeentelijke revolving fund van waaruit nieuwe, energiebesparende investeringen kunnen worden bekostigd.